

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

c. II ditra

SVEN FRITZ

ANDERS PEDERSEN SCHANDERUP,

guldsmed i Skanderborg 1744-1765,

OG

JOHAN ALBERTUS SCHIØTZ,

guldsmed i Århus 1759-1760

ANDERS PEDERSEN SCHANDERUP,

guldsmed i Skanderborg 1744-1765,

OG

JOHAN ALBERTUS SCHIØTZ,

guldsmed i Århus 1759-1760

Af SVEN FRITZ

I »Den gamle By« findes to stykker sølvtøj, stemplede APS. Det ene er et laugsskilt fra 1743 på Århus-smedenes velkomst (mus.nr. 1686) (fig. 1), det andet er et bæger dateret 1761 (mus.nr. 195:25) (fig. 2).

Meningen med mestrenes egen stempling af udførte arbejder i ædelt metal var den, at hvis trediemand ved efterprøvning fandt sølvindholdet for lavt, kunne mesteren for det underlødige arbejde drages til ansvar; det var således en »juridisk« signatur, og groft sagt ophørte stemplets betydning ved mesterens død. Hvor der, som i København, fandtes en officiel lødighedsprøver, en *gardein*, overtog denne ved den udførte prøve ansvaret for lødigheden, og her ophørte betydningen af mesterens stempel allerede da. Men hvilken lykke for forskningen, at stemplerne findes, for vi gør jo brug af dem på en helt anden måde end den oprindelige, den juridiske, vi bruger dem nu som kunstnersignaturer, – ganske enkelt: Et stykke sølvtøj med *det* stempel fortæller, at det er udført af *den* guldsmed, og vi bestemmer i vore dage stemplerne og dermed guldsmedene ved hjælp af den store danske guldsmederegistrant: C. A. Bøje's »Danske guld- og sølvmedemærker før 1870«¹).

Fig. 1. Forside og bagside af laugsskilt, katalog nr. 1, for grovsmed Jens Pedersen i Skanderborg, udført 1743 af guldsmed Anders Pedersen Schanderup til Århus Smedelaugs velkomst. Købstadmuseet »Den gamle By«, mus.nr. 1686.

På fig. 3 ses til venstre mine lakoniske oplysninger til Bøje, da jeg i 1944 sendte ham et voksaftryk af stemplet i laugsskiltet, og Bøjens svarnotat: »Jeg kender ham ikke«, – til højre den tilsvarende seddel, da jeg samme år fremsendte et aftryk af bægerets stempel, med Bøjens notat: »Kender det ikke!«; herunder ses Bøjens påtegning, da jeg i 1948 på ny sendte ham seddelen: »3303. Johan Albertus Schiøtz, Aarhus f c 1723 b. 1759 d. 1760.« – således som Bøje omtalte guldsmeden i sin store bog, og sådan som han i dens tillæg (udkommet 1949) medtog bægeret og dets stempel.

Fig. 2. Bæger 1761, katalog nr. 7. Købstadmuseet »Den gamle By«. Mus.nr. 195:25.

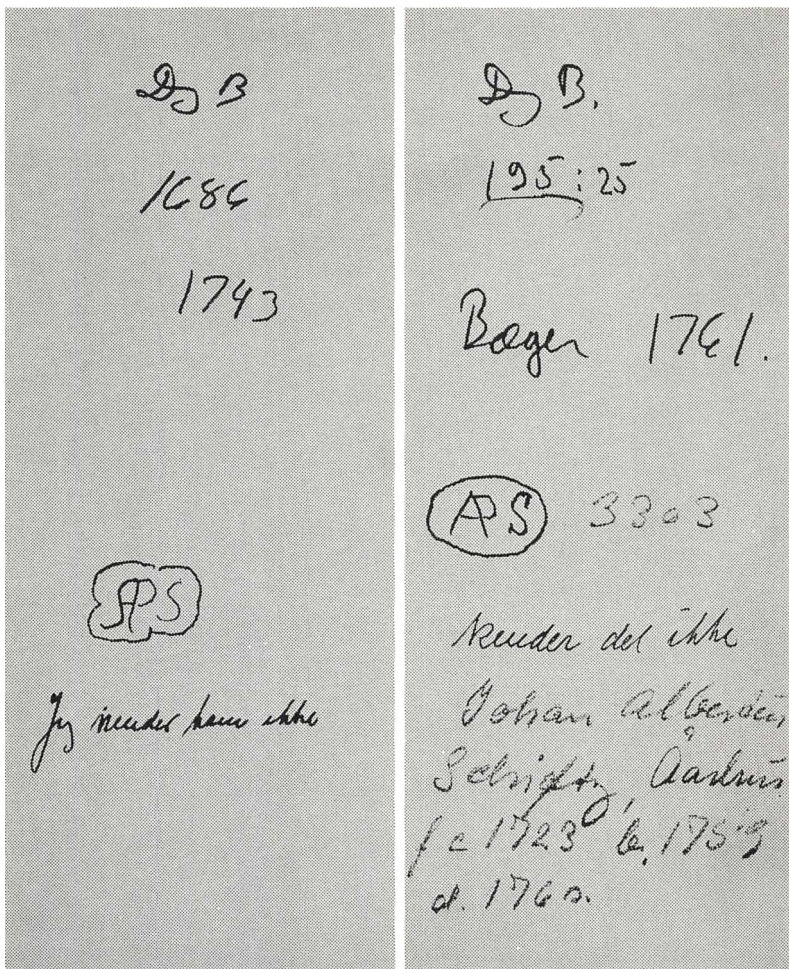

Fig. 3. De sedler, som forfatteren fremsendte til C. A. Bøje sammen med voksaftryk af stempler på henholdsvis katalog nr. 1 (fig. 1) og katalog nr. 7 (fig. 2).

Vi forlader nu et øjeblik de to nævnte sølvgenstande og deres stempler og ser på personen Johan Albertus Schiøtz, guldsmed i Århus 1759–60, og finder i Bøjes utrykte notater yderligere disse oplysninger ²⁾: født i Haderslev, død i Århus Domsogn, skifte af 10.4.1760, samt skifte efter enken Inge Sophie Rudolfsdatter Holst af 4.10.1801.

Johan Albertus Schiøtz' fødselsår og -sted har det endnu ikke været muligt at kontrollere ³⁾, fødselsåret havde Bøje fra »Alder ved Død« (dødsanmeldelsernes ofte usikre aldersopgivelse), fødestedet optræder i indføringen af borgerskab.

Gennem de århusianske arkivalier har vi derimod mulighed for at få lidt flere oplysninger om Schiøtz i de sidste år inden hans død den 19. april 1760.

Han arbejdede som guldsmedesvend i Århus fra begyndelsen af 1755 hos »Juvelleren paa Vestergade« ⁴⁾ formentlig guldsmed Otto Thausen ⁵⁾. Schiøtz blev trolovet ⁶⁾ den 19. juni 1757 med Inger Sophie Rudolfsdatter Holst, en datter af Rudolph Hansen Holst, glarmester i Århus 1736–1768, og hustru Mette Christensdatter, der overlevede manden i seks år ⁷⁾. Schiøtz' svigerfar, der var 27 år ældre end ham, opgives ligesom Schiøtz at være født i Haderslev ⁸⁾. Forlovere ved trolovelsen var brudens to brødre, knapmager Hans Holst og bager Jørgen Holst, begge borgere i Århus. Parrets førstefødte – datteren Mette Kirstine – blev døbt den 16. april 1758, mens vielsen først fandt sted den 15. september 1759 ⁹⁾. Den 2. april 1760 blev deres andet og sidste barn, drengen Rudolph Georg Schiøtz døbt ¹⁰⁾.

Det var dengang skik, at et dødsbos effekter blev solgt ved offentlig auktion, og det var i alle klasser god skik at købe ind på sådanne auktioner. Genstande svarende til dem, der i vore dage bliver kørt på lossepladsen, udgjorde den stadige masse på disse auktioner, der på pyramidens top kunne have guld og sølv, kostbare dragter og fornemme møbler etc. Det var kun få og beskedne indkøb, Johan Albertus Schiøtz gjorde på auktionerne ¹¹⁾:

1758:

	Rdl.	Mk.	Skill.
13. marts efter Jens Laursens enke:			
1 messing kedel	0	- 1	- 12
1 træbænk	0	- 0	- 7
22. maj efter Anne Knudsdatter Conis:			
1 lille jerngryde	0	- 2	- 3
1 blågarns dug	0	- 2	- 5
en anden dug	0	- 0	- 8
22. september efter Maren Klintrup:			
1 stegespid	0	- 0	- 9
1 fyrretræs skrin med 4 små ben	0	- 1	- 11
1 bønnebog »Himlens Nøgle«	0	- 3	- 8

1759:

28. februar efter Christian Andersen,
pottemager:

1 kurv med 3 gl. bøger	0	- 0	- 3
1 gammel »slet« stribet ulden overdyne....	0	- 3	- 15
5. marts efter Peder Jakobsen Brendstrup og hustru Maren Pedersdatter Wisti:			
1 mangelfjæl og mangelstok	0	- 0	- 3
1 ildklemme og 1 skustel	0	- 2	- 0

Det bemærkes, at såvel ved trolovelsen i 1757 som ved de anførte auktionskøb står ikke guldsmedesvend, men guldsmed, endskønt han først findes i borgerskabsprotokollen den 19. november 1759: »Johan Albertus Schiöts, gammel 36 Aar, barneföd i Haderslev vant Borgerskab som Guldsmed og derpaa aflagde sin Borgerskabs Eed«¹²⁾).

Schiøtz havde købt en lille ejendom på Rosensgades nordre side, et seksfags bindingsværkshus i een etage med tilhørende »liden Hauge« og fælles brønd med naboen Jørgen glarmester. Huset rummede kun to stuer og køkken. Der var ingen værelser på loftet, der var intet udhus, intet værksted. Var huset beskedent, viser indboet tilsvarende beskedenhed, ja kun lidt over, hvad der fandtes i fattige hjem. I den mindre, yderste, første stue stod en jernvind-ovn, to runde borde, to stole med læderbetræk og fire træstole, på væggen et spejl i sort ramme og to messingplatter. I den større,

inderste, anden stue stod sengen, gammel med omhæng af kattun, en egetræsdragkiste, et rundt hollandsk slagbord (klapbord) og et malet træbord, på væggene et spejl i forgyldt ramme og tolv små skildrier. Når der her ikke nævnes stole, skyldes det nok, at de på grund af guldsmedens sygdom og død er flyttet ud i forreste stue. – Sengetøj og gangklæder var ligeså pauvert.

Rammen om en lille familie, mand, kone og to småbørn, – men også guldsmedens arbejdsplads, hans værksted!

Disse oplysninger om hjemmets indretning er taget fra den indboregistrering¹³⁾, der fandt sted, da Schiøtz døde den 18. april 1760¹⁴⁾, altså fem måneder efter at han tog borgerskab. Og når skifteforvalteren finder guldsmedens værktøj i dragkestens nederste skuffe, føler man sig fristet til at drage den slutning, at dette ikke skyldes en daglig fuldstændig oprydning efter arbejdstids ophør, men at det nok har været ryddet bort under hans sygdom.

Den 31-årige enke sad nu med to børn, Mette Kirstine på to år og Rudolf på kun tre uger, og med en gæld på 251 rdl 2 mk; hendes far og de to brødre hjælper hende, og Jørgen Rasmussen, der i 1758 havde lånt hendes mand 220 rdl mod pant i ejendom og løsøre, meddeler skifteretten, at han er indforstået med, at hun fortsætter sin mands forpligtelser¹⁵⁾, og resultatet er, at hun beholder ejendom og indbo og bliver boende som enke i Rosensgade til sin død i 1801. Hun er fortsat knyttet til sin mands slægt, idet hun i 1761 ses at være gået til alters i Domkirken¹⁶⁾ sammen med sin svigerinde. Begge børnene får hun godt i vej, Rudolf Schiøtz bliver sognedegn i Viby og Mette Kirstine bliver gift med guldsmed Frederik Creutzberg¹⁷⁾.

STEMPLERNE APS

Vi vender nu tilbage til stemplerne hos Bøje¹⁸⁾ for Johan Albertus Schiøtz; pag. 196 har Bøje stemplet nr. 1385 og i Tillægget pag. 47 stemplet nr. 3303, begge bestående af de tre bogstaver APS; i begge stempler er AP sammenskrevet, og S står for sig. 1385 havde Bøje set i Horsens på et bæger graveret 1757; 3303 findes på bægeret i »Den gamle By« graveret 1761. Efter Tillæggets fremkomst gjorde jeg lektor Bøje opmærksom på, at hverken bogstav P eller

de graverede årstal sandsynliggjorde hans tilskrivning af de to stempler til Johan Albertus Schiøtz 1759–60. Aldersforskellen mellem Bøje og mig, – 38 år –, gjorde sit, Bøjes »fortid som skolemester« noget, og hans elskværdige stædighed resten til, at det for mig som den yngste var selvfølgeligt at prøve at fremsætte denne rettelse, høfligt og taktfuldt, næsten udtrykt med formodningens vaghed, og i mit øre lyder endnu med Bøjes forhandlingsuinteresserede, gnækkende betoning: »Ja, jeg ved godt, at årstallene ikke passer, og at P'et ikke findes i Schiøtz' navn!« Hvorefter han i sin ydmyge redelighed hurtigt tilføjer i et helt andet tonefald: »Det kan jo blive rettet, når man finder det rigtige«. Og det er denne opfordring, jeg nu følger.

De to stempler er ikke Johan Albertus Schiøtz', og jeg kender intet bevaret arbejde af ham; det skulle da også være et mere end usædvanligt held, om man fandt et arbejde i dag, 215 år efter, af en guldsmed, der kun nåede at virke som sådan i fem måneder. Ganske vist kan han, som det kendes fra andre samtidige guldsmede, have udført egne, stemplede arbejder 1–2 år før han tog borgerskab. Hans stempel kan have været JAS, men også blot JS. Hans underskrift er ikke fundet; formodningen om, at han ikke har benyttet A(lbertus) skyldes, at han i auktionsprotokollen hver gang kun står med fornavnet Johan ¹⁹⁾.

Med årene har jeg kunnet supplere antallet af AP S-stempler til i alt fem, nemlig de her afbildede *a*, *b*, *c*, *d*, i kronologisk orden; *e* er en nyttegning af det stempel, Bøje viser som nr. 3303, som udgår.

Stemplerne tilskriver jeg *Anders Pedersen Schanderup*, guldsmed i Skanderborg ca. 1744–1765. De i genstandene graverede årstal strækker sig fra 1743 til 1762, og de af genstandene, hvor oprindelig proveniens kendes, stammer alle fra Skanderborg og dens omegn. Endelig skal det understreges, at Anders Pedersen Schanderup skrev sig AP Schanderup, som det ses på fig. 4.

Fig. 4. *Anders Pedersen Schanderups underskrift i Skanderborg kirkes trolovelsesprotokol 1760–88. Se også fig. 5.*

ANDERS PEDERSEN SCHANDERUP
GULDSMED I SKANDERBORG 1744–1765

Anders Pedersen Schanderup var ikke ukendt for lektor Bøje, blot kendte han ham kun som Anders Pedersen, født ca. 1718, etableret ca. 1746, død 1765²⁰).

Om Skanderborg-guldsmeden Anders Pedersen havde Bøje – udover det i bogen anførte – noteret: »Nævnt i kirkebøger 1744–52, i Leegaards Optegnelser²¹): gift 26.7.1746 med Niels Corporalsdatter. Begravet 13.6.1765«.

Også disse oplysninger kan udbygges. I årene fra 1744 til 1764²²) stod Anders Pedersen Schanderup fadder i alt 31 gange, og allerede i 1744 må han have været mester, eftersom han benævnes »Anders Guldsmed«; og i 1760 benævnes som »Guldsmed Anders Schanderup«. Guldsmedens kone findes indskrevet som fadder to gange i 1763. I 1752 finder vi Anders Pedersen Schanderup som fadder ved en barnedåb hos blytækker Caspar Petersen; han døde fire år senere, og ved den lejlighed deltog guldsmeden i skifteforretningen på de fire umyndige børns vegne, og han havde da den næstældste af disse, pigen Cathrine Elisabeth Caspersdatter i huset; af boet fordrede han godt 5 rdl., dels som udestående fra forrige år, da han havde gjort udlæg til skifteretten ved blytækkerens død, dels nu fra blytækkerens begravelse²³). Som foreløbig værge for umyndige børn meldte Anders Pedersen Schanderup sig i 1752 ved skiftet efter Niels Nielsen Dörup²⁴), og han var lavværge igen i 1756 efter Jens Sørensen Høyerup²⁵). Han var, som vi ser, ikke uvillig til fadder- og lavværgekab; til gengæld synes han at have været tilbageholdende med at låne folk penge, eller har måske bare gjort det på folks ære, i alt fald findes kun ét til ham udstedt pantebrev, nemlig fra sadelmager Grønvold i 1755 for lånte penge godt 22 rdl.²⁶).

Corporal Niels Pedersen, med hvis datter Anders Pedersen Schanderup blev gift den 26. juli 1746²⁷), solgte til sin »Svigersön, velfornemme Sr Anders Pedersön« en gård, som han havde ejet siden 1738, da han havde købt den på auktion efter Christopher Rosendall; den lå på »Den liden Gade« (nuværende Borgergade) på østre side, ud mod »den Stræde, som løber ned til den saakaldte

Eronlovnd
1745

1761 x At iudic. no lig findr i udelen Jens Raf-
 musens og Abelonis Sørensen skattebrygers
 Egt/shal, for sater no ei fundr i udelen,
 flere udelen, som ender sig i skatte
 for loven og den Kongl. sk. Lov, Ritual
 og forordning Schanderborg d. 4te
 Febr. 1761
 Schanderup
 C. L. S.

x At iudic. no lig findr i del brygers og skatte
 i udelen Christen Rafmuser skatte og skatte
 kisten Tomas skatte brygers og skatte, for an-
 no ei fundr i udelen, som ender sig i skatte
 for loven og den Kongl. sk. Lov, Ritual og forordning Schan-
 derborg d. 6te Marty 1761

Jens H. S. Skatte F. A. Skatte
 Schanderborg d. 5te Febr. Eronlovnd, Jens Rafmuser og Abe-
 lonis Sørensen skatte af Schanderborg.

Arnold - - - d. 6te Marty Eronlovnd Christen Rafmuser
 og kisten Tomas skatte af Arnold.

x At iudic. no lig findr i del brygers og skatte
 i udelen, som ender sig i skatte, for an-
 no ei fundr i udelen, som ender sig i skatte, for an-
 no ei fundr i udelen, som ender sig i skatte, for an-

Fig. 5. Side af Skanderborg kirkes trolovelsesprotokol 1760-88 med trolovelses-
 erklæringen af 4. feb. 1761 signeret af Søren Sørensen og Anders Pedersen
 Schanderup, hvis underskrift er gengivet som fig. 4. Landsarkivet for Nørre-
 jylland.

Blegdam«²⁸⁾. På fig. 6 er på bykortet over Skanderborg 1767²⁹⁾ markeret guldsmed Anders Pedersens gård, der i skødet beskrives som »Længde til Gaden og Strædet 24 $\frac{1}{2}$ Fag«.

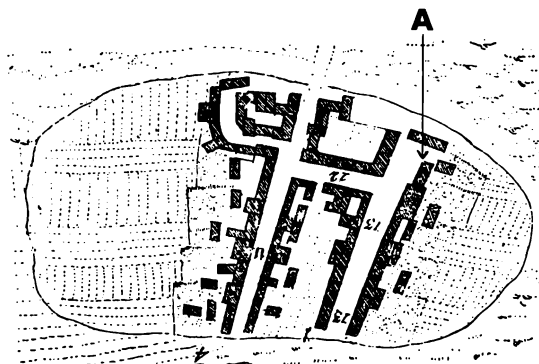

Fig. 6. Udsnit af bykort over Skanderborg (se fig. 7), vendt, så at nord er opad. Bogstav A angiver guldsmedens ejendom.

I 1761 får guldsmeden brandretskendelse på, at ejendommens bryggersskorsten må fornyes, og at det ikke er muligt for skorstensfejeren »at gaa igennem« skorstenen i hans »Boed«³⁰⁾.

Anders Pedersen og hans hustru fik seks børn, men dødeligheden iblandt dem var stor. I 1751 begraves et barn på halvandet år, i 1753 et der var et halvt år gammelt, i 1754 et der var en uge, og i 1757 et barn på trekvart år; såvidt vi kan se, har kun den i 1747 fødte og i 1763 konfirmerede datter Catarina Elisabeth og hendes tolv år yngre søster Karen været levedygtige³¹⁾.

Den på fig. 4 viste signatur er guldsmedens underskrift som trolover den 4. februar 1761 for Jens Rasmussen og Abelone Sørensdatter³²⁾.

Også mandtalslisterne³³⁾ fortæller en del om vor guldsmed. Vi ser, at i stedet nr. 73 i »Den liden Gade« boede

1762: Anders Pedersen og hustru med 1 pige over 12 år, samt
1 »Andre sig hos Dem opholdende«

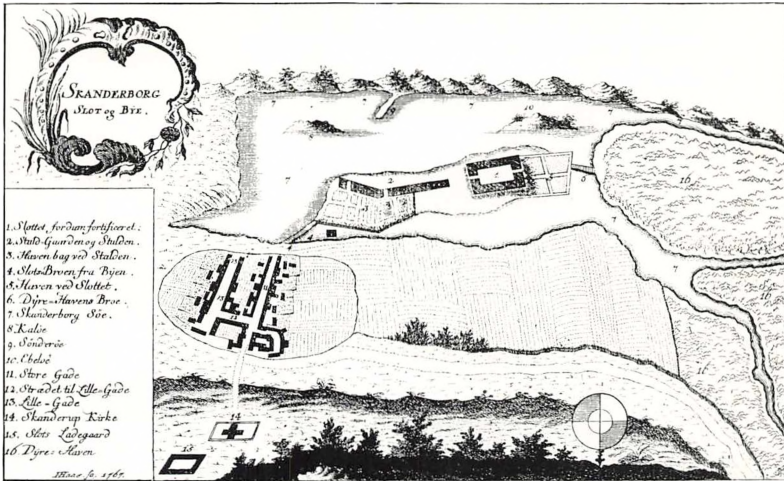

Fig. 7. Skanderborg set fra nord med Skanderup kirke forned. Tegnet 1767, gengivet i Pontoppidans Danske Atlas, IV (Kbh. 1769).

1763: Anders Pedersen og hustru, samt 3 »Tjenestefolk af begge Kiøn«.

1765: Anders Pedersen og hustru, samt 2 »Tjenestefolk af begge Kiøn«,

mens der for årene 1766, 1767 og 1768 står »Anders Pedersens Enke med 2 Tjenestefolk«. – I kirkebogen finder vi 1765 den 13. juni noteret som begravet: »Anders Pedersen Guldsmed æt. 46 Aar 11 Md.«³⁴), og har enkens opgivelse af den afdødes alder været rigtig, skulle guldsmeden være født i første halvdel af juli måned 1718; desværre findes de skanderborgske kirkebøger først fra 1723.

I den bevarede auktionsprotokol for det skanderborgske distrikt 1745–1757³⁵) kan vi følge Anders Pedersen Schanderups auktionsskøb, nemlig:

	Rdl.	Mk.	Skill.
1745: efter Niels Bröchners enke:			
1 lille sølvsnustobaksdåse, 2 ¹ / ₂ lod ...	1	- 2	- 2 ¹ / ₂
1747: efter Christopher Ermandinger:			
1 stort spejl i sort ramme	3	- 2	- 0
efter Ludvig Georg von Cöln:			
1 hovedvandsæg af sølv	0	- 4	- 1
efter Hannibal Brandt:			
1 signetring med rød agat	3	- 0	- 8
6 sølvskeer, i alt 22 ¹ / ₂ lod	12	- 3	- 13
1 malmmorter med støder	1	- 0	- 1
4 små »Stöcker« (d.v.s. billeder) i forgyldte blyrammer og 1 andet af kobber, i alt	0	- 0	- 4
1748: efter Jørgen Fogh			
1 mindre sølvske med bogstaverne ADF, 2 lod 2 ¹ / ₂ qt.	1	- 2	- 0
1749: efter Andreas Bendixen:			
2 sølvskeer, i alt 5 lod, 3 9/16 qt.	3	- 3	- 6
1751: efter Mad. Høst i Harlev:			
15 runde sølvknapper, i alt 1 ³ / ₄ lod ..	0	- 5	- 11
1752: efter Jens Nielsen Vroldgaard:			
1 halsknap og 2 ærmeknapper, i alt 3 ¹ / ₂ qt.	0	- 2	- 12
1753: efter Casper Friderich Herbst i Lille-ring:			
» 1 Sølv Thepotte og underskaal vog 36 lod 2 qt«	20	- 3	- 3
»1 dito Spölkum vog 17 lod«	9	- 3	- 6
2 skeer, 4 lod	2	- 1	- 8
1754: på gældsauktion over præsten Hans Møller, efter krav fra Gerhard de Lichtenberg:			
1 sølv theflaske 4 kantet, 10 ¹ / ₂ lod, 1 qt	5	- 5	- 15 ¹ / ₈
1 dito oval, 8 lod 1 qt.	4	- 4	- 7/8

	Rdl.	Mk.	Skill.
efter Niels Christensen i Hörs Vester- gård:			
1 stort bæger med navn: N C S HG, C M D HG, 1727, 18 ¹ / ₂ lod	10	– 2	– 7
1 mindre bæger: R I S HG, S M D HG, 1703, 9 ¹ / ₂ lod	5	– 2	– 15 ¹ / ₄
1755: efter Peder Helt:			
1 3-leds guldring, 1 ¹ / ₂ qt.	3	– 3	– 6
6 sølvskeer, 23 lod 2 qt.	14	– 4	– 13 ³ / ₄
1 perlekæde af sølv, 1 lod 3 ¹ / ₂ qt.			
1756: efter birkedommer Chr. Gundorph:			
1 lille smal enkelt guldring	1	– 0	– 0
1 sølv bæger, 15 lod 2 qt.	8	– 4	– 5
3 ¹ / ₂ engelske specie (mønt)	4	– 0	– 8
2 engelske halve specie »Aparte«	1	– 1	– 5
5 par brune og blå thekopper	1	– 0	– 9
2 små kasser og noget skramleri, 2 små skamle og en gl. dito	0	– 1	– 6
1 aflang egebakke	0	– 2	– 0
1 slibesten med trug	0	– 0	– 7
8 nye fyrrebræder	1	– 0	– 0
1 hundehus	0	– 1	– 9
1757: efter skovrider Hans Severin Lange i Tebstrup:			
1 sølvthepotte med fad »efter Thara formen« ³⁶⁾ , hanken i stykker	15	– 5	– 9 ³ / ₄
6 theskeer og 1 sukkerklemme, den ene theske beskadiget, i alt 5 lod 2qt. 1 ort	3	– 0	– 1
1 krudtmål	0	– 5	– 5 ¹ / ₂

Desuden fortæller auktionsprotokollen navnet på tjenestepigen ved auktionen i 1756 efter birkedommer Chr. Gundorph, hvor vi som køber for 1 rød og blåstribet olmerdugs overdyne til 1–2–13 finder: »Anders Guldsmeds Pige Anna«.

Disse meget spredte arkivalske oplysninger om Anders Pedersen Schanderup, guldsmed i Skanderborg 1744–1765, synes at give

indtrykket af en agtet borger og af en håndværker, der ikke sad i dårlige kår, og sammenholder man dette med det indtryk af ordentligt håndværk, udført i vægt og gods, som man får af hans bevarede arbejder, har man grund til at betragte Anders Pedersen Schanderup som Skanderborgs bedste guldsmed. Den eneste anden guldsmed af format, som byen har haft i ældre tider, nedsatte sig kort efter Schanderups død, men flyttede efter kun to års forløb til Århus, hvor han virkede til sin død, nemlig Mathias Mortensen Bøgh, guldsmed i Skanderborg 1767–1769³⁷).

I det følgende bringes en katalog over genstande, udførte af Anders Pedersen Schanderup, hvori vi nu også har indføjet de i artiklens begyndelse omtalte to sølvgenstande fra »Den gamle By«, der hidtil har gået under Johan Albertus Schiøtz' navn, men som – ligesom de øvrige – må være udført af Anders Pedersen Schanderup.

KATALOG OVER GENSTANDE UDFØRT AF ANDERS PEDERSEN SCHANDERUP

Genstandene er anført i kronologisk orden, således som denne kan skønnes at fremgå af de islåede stempler, og katalogen omfatter sete og registrerede genstande; herudover er indført genstande, som jeg ikke har registreret, men kun har kendskab til fra auktionskataloger og andres notater.

De i katalogen omtalte genstande omfatter:

skilt til laugsvelkomst
alterkalk
patene
bæger (anvendelse: øl)
ske
theske.

Uventet er det, at der kun er tre skeer, men derimod tretten bægre³⁸). Skeerne forekommer i skifter fra 1700-tallets sidste halvdel i langt større tal end bægre, og med katalogens kun toogtyve genstande fra en arbejdsperiode på godt 21 år vil det nok være forkert at drage den slutning, at skeer ikke interesserede Anders

Pedersen Schanderup. Bægrene er af den vanlige type, slået op, påloddet standkant og med læberandsprofil.

Graveringen består af vandrette begrænsninger over standkanten og under den brede læberand for det »nålepunslede« parti, hvori én eller tre cirkulære cartoucher. Forlægget for dekorgraveringen på initialcartoucherne er den samme – med undtagelse af katalognr. 7 og 16 – nemlig et centralt cirkelfelt til initialer og årstal; ringfeltet herudenfor er midtdelt med to koncentriske cirkelslag, der danner stilken for de over for hinanden siddende ud- og indadvendte blade og tilsvarende dele af sløjfe og storblad. Stilkningen og de udadvendte blade m.v. mangler på nr. 7; det er næppe tilsigtet, men snarere forårsaget af en påbegyndt fejl, hvis rettelse ville nødvendiggøre omsmelting af bægere – et træk der synes at bringe den adspredte eller trætte guldsmed ind på livet af betragteren. Vedrørende katalog nr. 16 se pag. 66.

Det bemærkes, at af de ni bægre, jeg har set, har katalognumrene 2, 6, 8, 10 og 12 i bunden indloddet en mønt, formentlig guldsmedens (og ikke bestillerens) ønske om at give bægere større bundvægt.

Anders Pedersen Schanderups stempler:

Bøje nr. 3303/1610 kan erstattes af nedenstående C, der er en korrigeret nytægning efter samme stemplede genstand.

Ifølge nærværende katalog er stemplerne brugt i følgende perioder:

A 1743–48, B 1743, C 1748–62, D 1750–55, E 1760–64,
F 1757, G 1755

Af de af mig sete og registrerede femten genstande er de tretten stemplet én gang, og kun to genstande, nemlig bægere i »Den gamle By«, nr. 7, og bægere i privateje, nr. 8, er stemplet to

gange. Stemplerne er indslået på de vanlige steder: Bagsiden af skeernes skaft, undersiden af bægrenes bund, undersiden af paterne, bagsiden af laugsskiltet, – kun alterkalken, nr. 3, bærer stemplet »synligt«, nemlig på standrandens overside, hvilket formentlig skyldes, at det var lettere end at vende kalken og »hage« standranden ind over fast underlag, når stemplet skulle slås i; denne placering er ofte set.

Ingen af genstandene bærer byens mærke. Den første guldsmed i Skanderborg, der foruden sit eget stempel også islår bystempel, er J. P. Schibler ³⁹).

Den af Bøje til Anders Pedersen i Skanderborg tilskrevne »Ske med blomstergraveret fladt skaft, dat. 1768 i DFM.« (Bøje nr. 2584/3018) er gengivet på fig. 8. Den har Nationalmuseets løbenr. VI/203 ef og katalognr. M 1577, og følgende data: »Total-længde 20,2, laflængde 7,0, lafbredde 5,5, 47 g, graveret: Dorthea Mathias Daatter 1768. Uden hjemstavn«. Under arbejdet med denne artikel er det fra Nationalmuseets 3. afdeling venligt oplyst, at skeen første gang nævnes i en protokol om Aalborgstuen, der blev opstillet i Panoptikon 1885; indførelsen menes dog at være noget senere end 1885; i denne indførelse er tilføjet ordet »Amager«. Skeen nævnes derefter – øjensynlig som en i museets helhed hjemmehørende genstand – i et katalog fra Dansk Folke-museum (nu NM 3. afd.) i 1892.

Denne ske er i sin form, dekorgraving og skriftgraving så afvigende fra de nu kendte arbejder af Anders Pedersen Schanderup, at Bøjens tilskrivning af skeen og dens mærke (Bøje 2584/3018) (fig. 9) må udgå. Hvorvidt skeen kan tilskrives Andreas Pedersen i Løgumkloster, 1762–63, hvis dødsår er ukendt, bør lejlighedsvis nærmere undersøges.

Fig. 9. Bøje 2584/3018.

Fig. 8. Ske i Nationalmuseets 3. afdeling. Se tekst s. 49.

Fig. 10. Sølvskaal med låg udført af J. M. Aa. Steffensen i København ca. 1905.

Fig. 11.
Steffensens
stempel i skålen
fig. 10.

Genstanden er udført ca. 1905 af guldsmed J. M. Aa. Steffensen (København 1902–29) og har foruden det viste stempel siksakrids og zodiakaltegn. Den på fire støbte ben hvilende skål har på langsiden femdelt charnier for låget, og på hver kortende tredelt charnier for bøjlehank; på låget er en fugl påskruet med sekskantet møtrik under låget. På bundens underside graveret i prikning: V 32 Lod, og med versaler graveret: DIRCK CLAVS.

Et aftryk af stemplet havde jeg i 1949 givet Bøje, der havde indlemmet en afstøbning heraf i sin med »Fortroligt« mærkede samling af falsa-stempler. Fig. 11 er en nyttegning af stemplet, svarende til det ikke så detailrigt gengivne i »Arv og Eje« (pag. 51, nr. 26) i Sigurd Schoubyes publicering af disse m.fl. stempler i artiklen »Om dansk sølvforfalskning«. Når stemplet her gengives i nyttegning, er det ikke, fordi arkitekt A. Zinns tegning ikke er god, men fordi det aftryksmateriale, jeg dengang benyttede, ikke var så godt som det, jeg nu har til rådighed.

A

1. Skilt. 1743. Købstadmuseet »Den gamle By«, Århus, mus.nr. 1686.

Skilt for grovsmeden Jens Pedersen i Skanderborg ⁴⁰⁾, nu hængende på Århus smedesvendenes velkomst ⁴¹⁾, men oprindeligt på Århus smedelaugs velkomst.

Graveret på forsiden: Jens Peder Sen 1743 Schanderborrig. Navnet og byen på hver sit skriftbånd, begge med splittede ender omgivet af ranker af akantusblade, omsluttende en skjoldformet cartouche, hvori grovsmedenes insignier: hestsko, hovjern, hammer og tang.

Graveret på bagsiden: Old. Mand J C P, d.v.s. oldermand Johan Christian Post.

H. 9,4 cm.

Br. 7,4 cm.

25 gr.

Se fig. 1, pag. 68.

2. Bæger. 1748. Privateje, Hammerum herred.

Herpå en cartouche, hvori graveret:

P P S R

K N D R

1748

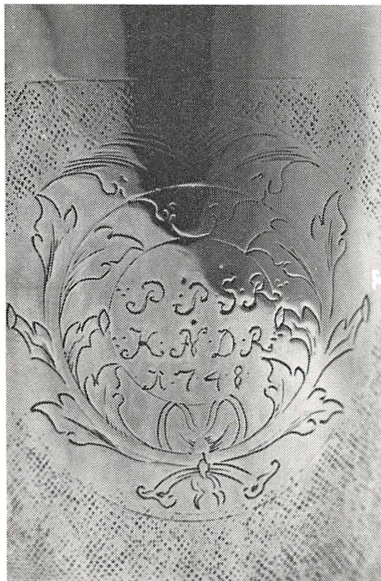
I bunden en mønt: Frederik III, 1652.

H. 10,5 cm.

Ø f.o. 9,5 cm, Ø f.n. 6,8 cm.

155 gr.

Kat. nr. 2

B

3. Alterkalk. 1743. Føvling kirke, Tyrsting herred.

Den kun 6 cm dybe cuppa bæres af en ottekantet stilk, hvorpå en lige knækket, ottedelt nodus; stilken har i overgangen til fodens øverste glatte keglestub en femdel, vandret ring; foden afsluttes efter en ottedelt, lige knækket kvartcirkulær profil af en vandret standkant, skiftevis konvekst og konkavt tunget. Cuppaen er indvendig og på den udvendige læberand forgyldt. På læberanden er graveret: Dricher Alle Her af Dette Er Mit Blod Math Cap 26 V 27 28.

På standkantens overside graveret: Paa Denne Föüfling Kirches Eiere Sal. Amptzforvalter Schandorfs Encke Charlotte Amalia Hendes BeKostning om Giort 1743 ⁴²).

På foden er loddet et lille støbt krucifiks; korset mangler, men under Kristi fødder et kranium over korslagte knogler.

H. 21,2 cm.

Cuppaens indvendige dybde 6,0 cm.

Ø læberand 11,3 cm.

Fodens tværmål 14,2 cm.

530 gr.

4. Patene. Uden årstal. Føvling kirke, Tyrsting herred.

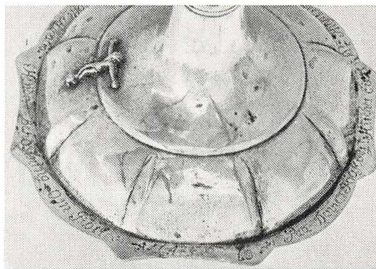
Oversiden forgyldt.

På randens overside graveret som konsekrationstegn en seksbladet stjerne i cirkel og herover: Tager Æder dette dette er Mit Legeme Som Gives Eder 1 Cor Cap 11 V 24. På spejlets bagside: Feuling Kirke (prikket).

Ø 15,0 cm.

150 gr.

Kat. nr. 3

Kat. nr. 4

C

5. Bæger. 1748.

Cartouche, hvori graveret:

RC S

CT R D VS

1748

På læberanden graveret:

Jø PSK-ASDK

AMGAD Ølst LRSVMMD 1794.

Samme stempel som nr. 17.

H. 9,0 cm.

Ø f.o. 7,5 cm.

(Ovenstående oplysninger fra et notat i Købstadmuseet »Den gamle By«, der i 1953 fik bægeret tilbudt af en antikvitetshandler i Randers).

6. Bæger. 1756. (Auktionseftersyn 1975).

1 cartouche, hvori graveret:

A N S

E H D

1756

I bunden en mønt: Christian V, samt graving:

vog 16 lod $\frac{1}{2}$ qt.

H. 11,2 cm.

Ø f.o. 10,2 cm, Ø f.n. 7,5 cm.

220 gr.

A. Bruun Rasmussens auktion 1973 295, nr. 1657.

Sst. 1975 331, nr. 1198.

Sst. 1975 338, nr. 499,

Sst. 1976 342, nr. 1130.

Kat. nr. 6

7. Bæger. 1761. Købstadmuseet »Den gamle By«, Århus, mus.nr. 195:25.

Herpå 3 cartoucher, i de to blomster, i den tredie graveret:

J P S T

K N D T

1761

Det bemærkes, at cartouchens indramning af bladranker afviger fra den på de andre bægre, – se i øvrigt indledningen til kataloget, side 82, og nr. 5.

På læberanden nyere gravering: E E D F.

Købt 1925 i Randers af privat.

H. 9,1 cm.

Ø f.o. 7,8 cm. Ø f.n. 5,6 cm.

100 gr.

8. Bæger. 1762. Privateje, Hjerm herred.

1 cartouche, hvori graveret:

S I S

K A D

1762

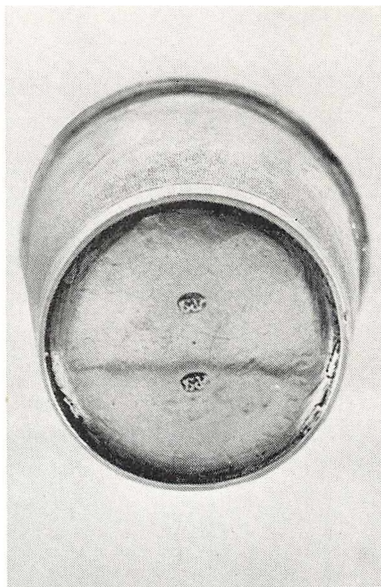
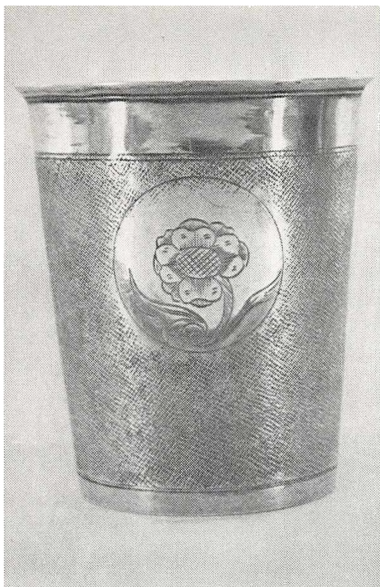
I bunden mønt: Friedrich August af Polen, 1703. Til venstre for denne graveret:

8 lod 2 qt.

H. 9,0 cm.

Ø f.o. 8,4 cm, Ø f.n. 6,0 cm.

106 gr.

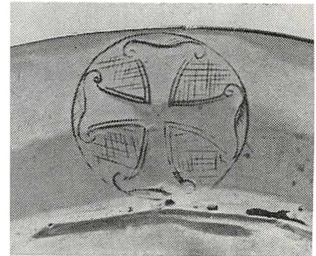

F.o. kat. nr. 7
F.n. kat. nr. 8

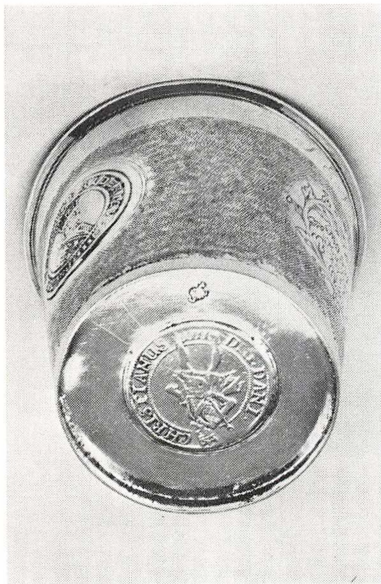
D

9. Patene. 1750. Underup kirke, Nim herred.
På randens overside graveret konsekrationstegn.
På spejlets underside graveret: C A S 1750 (jfr. nr. 3, alterkalk
i Føvling: Charlotte Amalia Schandorf) Underup Kierche
Disch.
Patenen har på undersiden en ny forstærkning, en sølvtråd
pålodet i overgangen mellem spejl og rand ⁴³).
Ø 14,3 cm.
100 gr.

10. Bæger. 1753. Privateje, Hjlemslev herred.
3 cartoucher; i den ene graveret:
M J S H
K L D H
1753
I de to andre iloddet mønter: Frederik III, 1651; i bunden
mønt: Christian IV, 1620.
På læberanden nyere graveringer: S E S T b M A D.
H. 9,3 cm.
Ø f.o. 9,8 cm. Ø f.n. 7,5 cm.
185 gr.

Kat. nr. 10

11. Bæger. 1753. Privateje. (1960 i Hads herred).

1 cartouche, heri graveret:

P P S

K O D

1753

På læberanden nyere graving: APDH.

H. 11,0 cm.

Ø f.o. 11,0 cm. Ø f.n. 8,5 cm.

250 gr.

12. Bæger. 1753. Privateje, Samsø herred.

1 cartouche, hvori graveret:

L J S

A K D

1753

I bunden mønt: Frederik III, 1668, under denne graveret: 11
Lod 2 qtin knap. – Det virker ejendommeligt, at vægtangivel-
sen står med »knap« i stedet for: » ÷ 1 ort«, eller mere korrekt:
»11 lod 1 qt. 3 ort«.

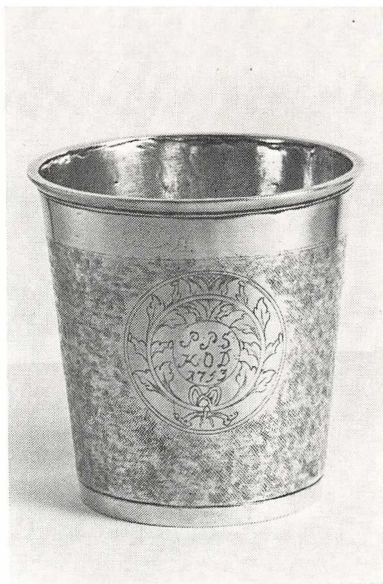
H. 9,2 cm.

Ø f.o. 9,4 cm. Ø f.n. 7,1 cm.

155 gr.

F.o. kat. nr. 11
F.n. kat. nr. 12

13. Ske. 1755. Privateje, Århus.

På skaftets bagside graveret:

A J S

H T D

1755

Og herunder en nyere gravering: T A S / M N D

Endydermere på forsiden graveret: R T S / K M D / 1832

Skaftenden har utvivlsomt været af den da alment benyttede trefligede form; hvorfor det yderste parti er fjernet og skaftenden har fået sin nuværende afrunding, vides ikke – om beskadigelse er årsagen, eller om denne forandring skyldes et ønske om at gøre skeen moderne, får stå hen.

Skeen har en kvartcirkulær dekor i laf-randens overgang til skaftfoden. På laffets bagside et akanthusblad, hvis midte er en tom trekant, der foroven afsluttes af et med tre overliggende ruder udfyldt bånd.

Skeen er repareret ved overgangen fra skaft til laf, i højre side, set fra oven.

Jfr. nr. 17 og 18.

A. Bruun Rasmussens auktion 1974, 314, nr. 1344.

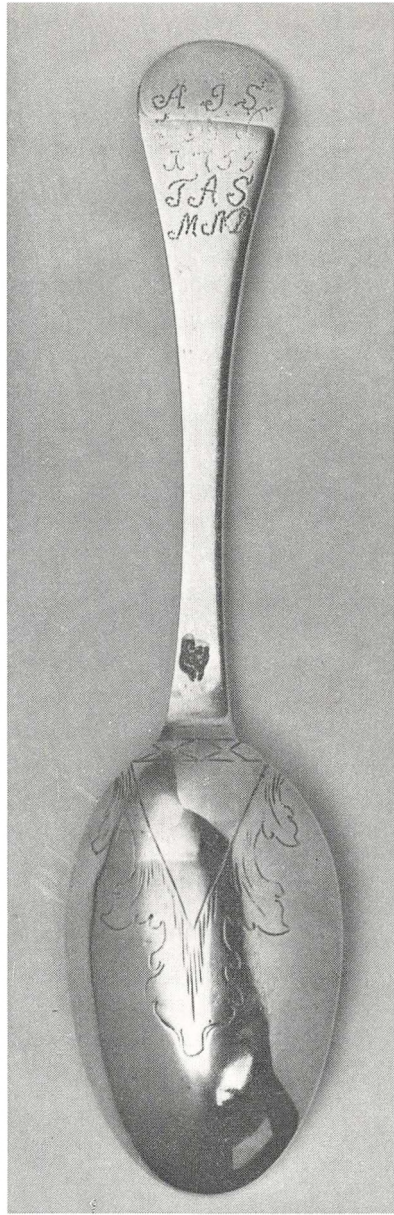
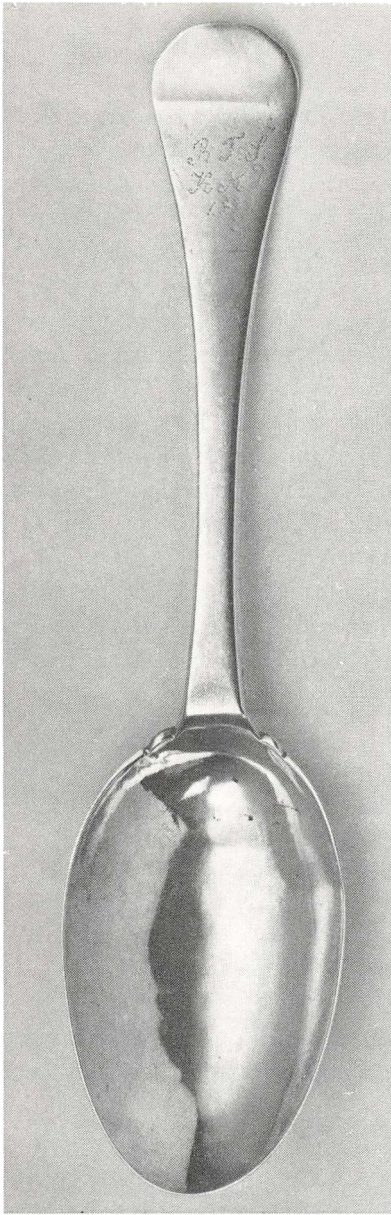
14 og 15. Et par theskeer. Uden årstal. Privateje. Århus.

På skaftendens bagside graveret: H L

Det lange lige skaft har på forsidens brede parti en ryg, skaftenden er afrundet og stærkt opbøjet. Skaftets bagside er glat, forløbende på laffet med en kvadrang med midtryk. Laffet langt ovalt.

Stemplet er på den ene slået på tværs af skaftet og på den anden på langs, i begge tilfælde på bagsiden af skaftet nær laffet.

	14	15
Total længde	12,8	12,8
Længde af laf	3,6	3,8
Bredde af laf	2,2	2,3
Vægt	10,0 gr.	10,5 gr.

E

16. Bæger. 1760. Privateje, Hjlemslev herred.

Bægeret er taget med her, fordi der i bundens underside er slået det anførte stempel. Men dette stempel er slået oven i et andet stempel, som er ukendt, og hvoraf kun kan læses Z. Bægeret er repareret med grove lodninger for lapper over standkanten og op på bægerets nederste del, men bunden er ikke udskiftet. Det graverede bladrankeværk i navnecartouchen svarer i forlæg til hvad vi kender fra David Andersen Broe, guldsmed i Horsens ca. 1740–1752⁴⁴). Blomsterne i bægerets to andre cartoucher svarer til blomsterne på bægeret nr. 7. Det er en gåde, hvorfor APS har slået sit stempel i dette bæger, der utvivlsomt er udført af en anden guldsmed, thi havde APS foretaget reparationen, havde han næppe efterladt lapperne uden at færdiggøre arbejdet med »nålepunsling«.

Bogstaverne C O S / CK / S D 1760

er heller ikke den skriftgraving, vi ellers kender fra Anders Pedersen Schanderup. Gåden kan opklares, når tekniske hjælpemidler en dag kan klare tydningen af et overslået stempel. H. 10,5 cm.

Ø f.o. 9,4 cm. Ø f.n. 6,8 cm.

140 gr.

- 17 og 18. Et par skeer. 1764. Privateje, Århus.

På skaftendens bagside graveret i prikning:

M N D

1764

Herunder nyere graving: N J P S / B M D P

og endydermere: A A / 1919

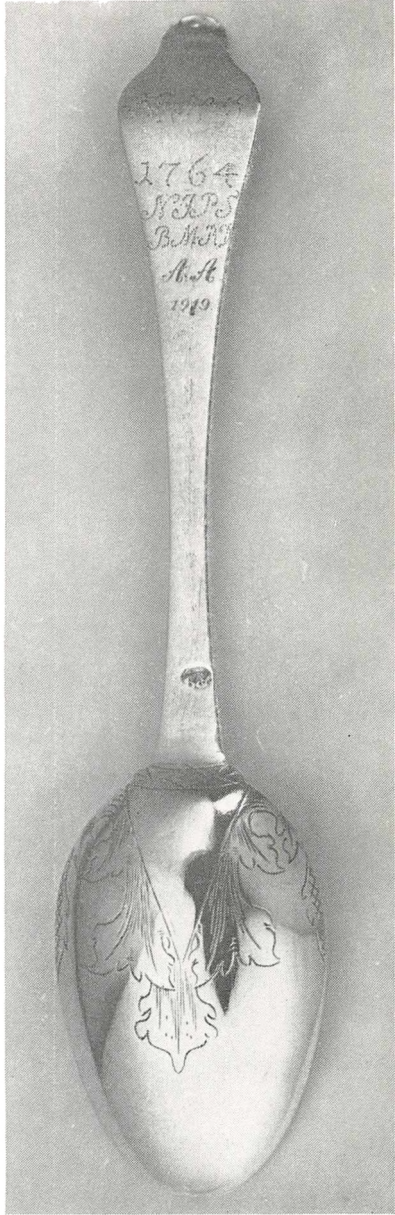
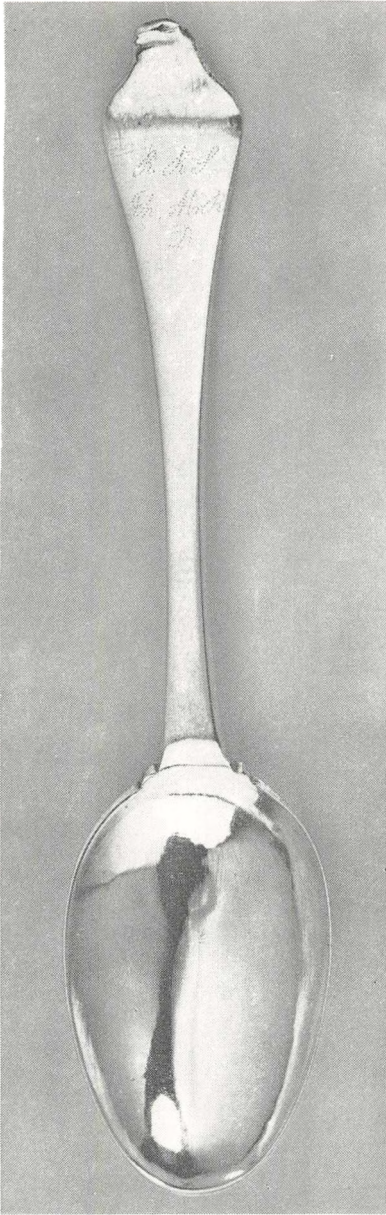
Skaftendens ændring såvel som skeernes dekor svarer til det under nr. 13 omtalte, dog findes her smalle bladflige ned langs laffets rand.

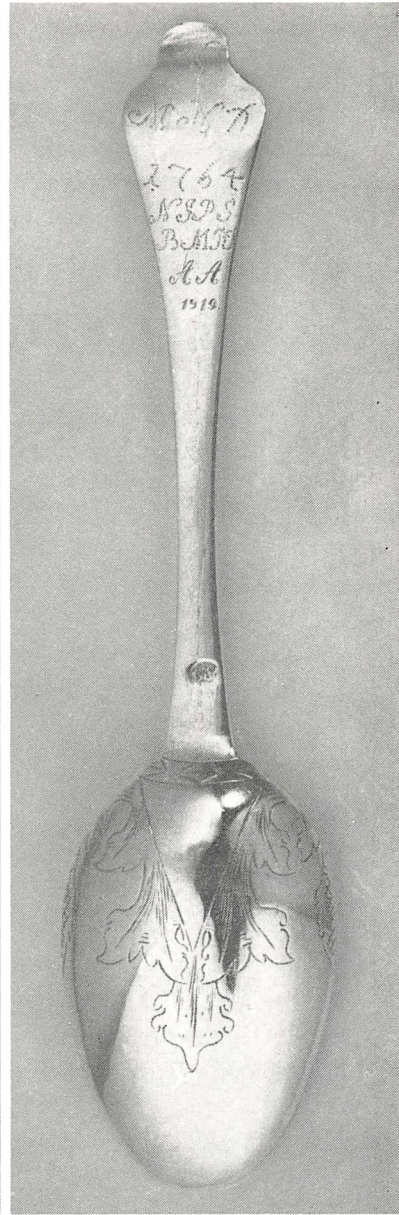
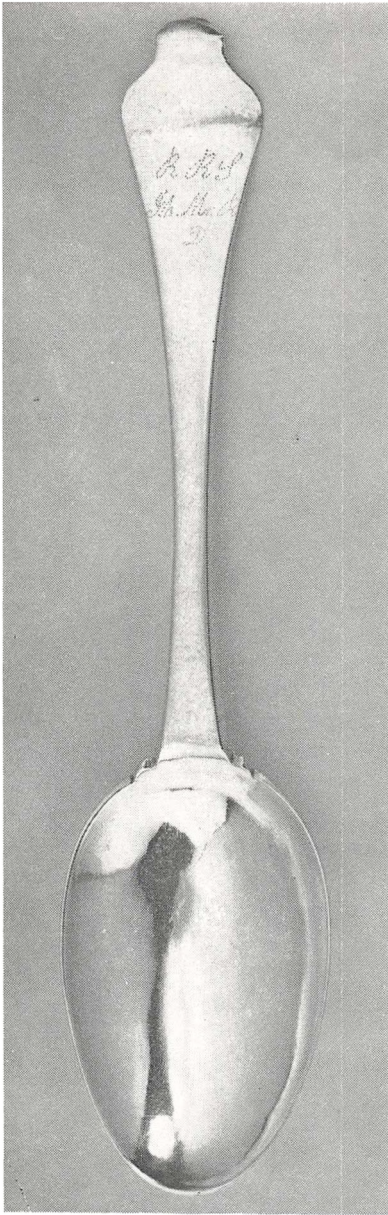
	17	18	17	18
Total længde	21,4 cm	21,5 cm	Bredde af laf	4,8 cm 5,0 cm
Længde af laf	7,7 cm	7,8 cm	Vægt	45 gr. 48 gr.

2) senere så gs i Lunds arkiv for N. H. J. J. J.

Kat. nr. 16

F

19. Bæger. 1757.

Aftryk af stemplet taget af Bøje, af hvis notat det fremgår, at bægeret da var i privateje i Horsens. I forbindelse med nærværende arbejde er oplysninger søgt hos den daværende ejer, der ikke erindrer bægeret. Bøjes stempel 1385 / 1609.

IKKE REGISTREREDE MÆRKER:

20. Bæger. 1756.

1 cartouche med friere behandling af den vanlige bladrankeindramning, hvori graveret:

R J S H B

K N D

1756

H. 9,7 cm.

Ø f.o. 9,6 cm.

150 gr.

A. Bruun Rasmussens auktion 1964 163, nr. 392.

Sst. 1967 209, nr. 986.

Sst. 1970 251, nr. 979.

21. Bæger. Uden årstal.

»Bæger af sølv, nålepunslet, graveret med bladrand«.

165 gr.

A. Bruun Rasmussens auktion 1962 139, nr. 1170.

22. Bæger. Uden årstal.

1 cartouche uden synlig gravering af bogstaver eller årstal (muligt er feltet afslebet).

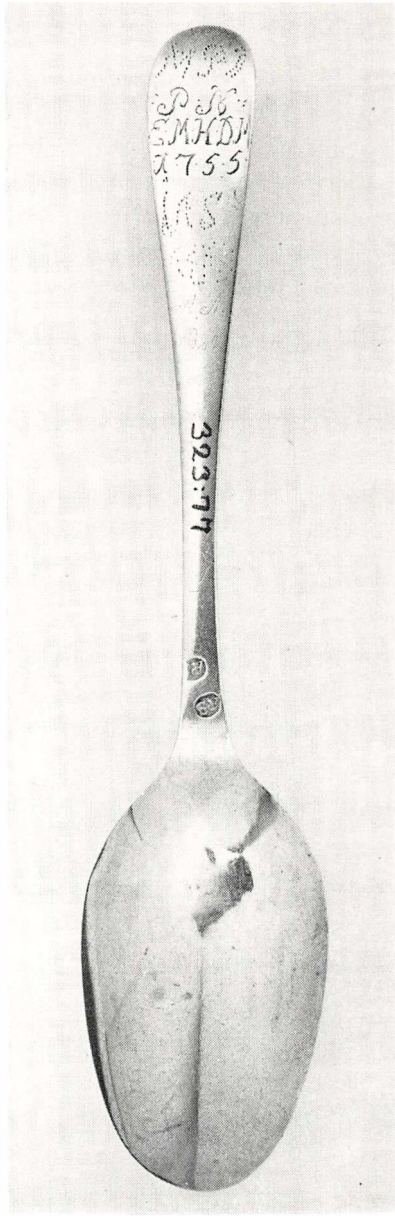
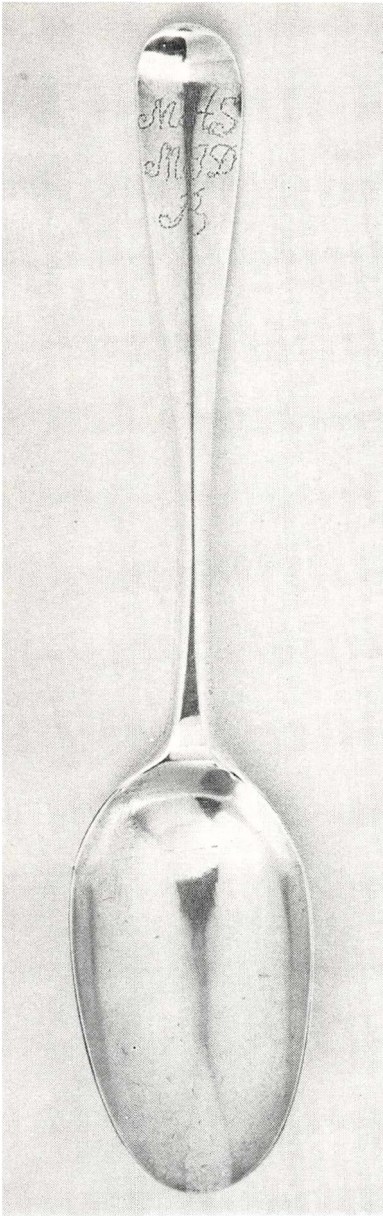
H. 10,4 cm.

Ø f.o. 9,6 cm.

170 gr.

A. Bruun Rasmussens auktion 1967 209, nr. 942.

Sst. 1971 259, nr. 1129.

G

23. Ske. 1755. Købstadmuseet »Den gamle By«, Århus, mus.nr. 323:77.

Efter at artiklen var ombrudt, men udskudt af Årbog 1975, har »Den gamle By« ved køb erhvervet en ske, der oplyses at stamme fra sælgerens familie på Endelave, og muligt et par generationer tilbage erhvervet ved køb på auktion.

På skaftets bagside graveret:

PN

EMHDM (sidste bogstav delvis slebet bort)

1755

Herover i prikning nyere graving: MPD

og under hovedgravingen i prikning: NAS / (ulæselig prikning)

Endydermere i prikning: AM / BM

På forsiden af skaftet graving i prikning:

MHS

MJD

B

Skaftenden og skeens dekor svarer til det under nr. 13 omtalte.

Total længde 21,0 cm

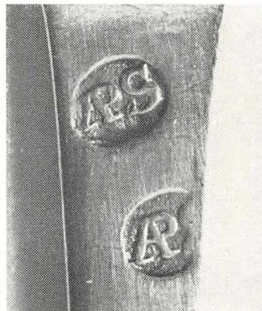
Længde af laf 7,9 cm

Bredde af laf 4,3 cm

Vægt 43 gr.

NB: Skeen har to stempler, nemlig et som type C og det som G afbildede.

Se illustration pag. 71.

NOTER

1. C. A. Bøje: Dansk guld- og sølvmedemærker før 1870. Kbhvn. 1946. C. A. Bøje: Tillæg til ovenanførte. Kbhvn. 1949.
2. Lektor Bøjes bevarede seddelkartotek i Nationalmuseet. Omfatter dels et personkartotek over guldsmede, dels et genstandskartotek for hvert stempel.
3. Brev fra Landsarkivet i Aabenraa til fru M. Barlach, Århus: Som Svar paa Deres Skrivelse af 13. d.M. maa man desværre meddele, at Haderslev Frue Sogns Daabsregister ikke er bevaret for Tiden før 1759. Man har undersøgt om nogle af Dem nævnte Personer skulle være født i Gammel-Haderslev Sogn, men ikke fundet dem indført i Kirkebogen derfra. Undersøgelse i Skifteprotokollen og Borgerskabsprotokollen har heller ikke givet noget Resultat. (Sign.) Frode Gribsvad.
4. LA Viborg 358-2. Kirkebog Århus Domsogn 1729-1800. Fra trolovelseserklæringen jfr. note 6.
5. Otto Daniel Thausen fik borgerskab som juveler d. 25.1.1751, døde ca. 1760; han boede i Vestergade, hvor også guldsmedene Chr. Vissing og Anders Busted, der begge fik borgerskab d. 17.11.1749, boede. Vissing døde 1762, og Busted 1768. Entydigt belæg for, at det var hos Thausen, Schiøtz har arbejdet, er ikke fremdraget.
6. LA Viborg 358-2. Kirkebog Århus Domsogn 1720-1800: »1757 19. Junii bleve udi Brudens Forældres huus trolovede Mons. Johan Albert Schöt, der udi 2¹/₂ hafde arbejdet hos Juvelleren paa Westergade og Mademoiselle Inger Sophie Rudolphdatter Holst. Deres forlovere var begge Brudens Brødre, Borgere her i Byen, som sig selv her har tegnet. Hans Holst - Jørgen Holst. Copuleret 15. Sept. 1757«.
7. Jfr. den under note 6 anførte kirkebog.
8. LA Viborg D 2-205. Århus Borgerskabsprotokol 1674-1862. Rudolph Hansen borgerskab d. 13.8.1736 som glarmester, født i Haderslev, 39 år.
9. Jfr. den under note 6 anførte kirkebog.
10. Jfr. den under note 6 anførte kirkebog.
11. LA Viborg B 56-546. Århus Auktionsprotokol 1756-71.
12. Jfr. den under note 8 anførte borgerskabsprotokol.
13. LA Viborg B 56-427. Århus Skifteprotokol 1748-64.
14. Jfr. den under note 13 anførte skifteprotokol: »Anno 1760 den 18de Aprilis eftermiddagen klokken 2 Slett da Skifteretten var blevet tilkiendegivet at Guldsmed Johan Albert Schyts ved Döden var afgangen . . .«.
Jfr. den under note 4 anførte kirkebog: 1760 23/4 bgr. Johan Schytt Guldsmed.
15. LA Viborg B 56-452. Dokumenter til Skifter. Brev af 15.5.1760 til skifteforvalteren.
16. LA Viborg C 358-44. Århus Domkirke, Communicant Bog 1761.
17. LA Viborg B 56-430. Århus Skifteprotokol 1790-1808.
18. Jfr. note 1.
19. Jfr. den i note 11 anførte auktionsprotokol.
20. Jfr. note 2.
21. Statsbiblioteket, Århus. Håndskriftsamlingen nr. 32. Familien Leegaards Optegnelser.

22. LA Viborg C 385-1. Skanderborg, Skanderup og Stilling Kirkebog 1723-59.
LA Viborg C 385-2. Skanderborg, Skanderup og Stilling Kirkebog 1760-87.
23. LA Viborg B 61-84. Skanderborg Amtstue Skifteprotokol 1751-58.
24. Jfr. den i note 23 anførte skifteprotokol.
25. Jfr. den i note 23 anførte skifteprotokol.
26. LA Viborg B 61 F-SP 1. Skanderborg Rytterdistrikt Skøde- og Panteprotokol 1738-65: »22 rd 1 mk 11 sk ... efter min indstændige Begæring laante Penge ...«.
27. Jfr. note 20: »1746, d. 26 Juli da hafde Anders Guldsmed brölup med Niels Corporalez datter. Gud velsigne dem i Jeszu Navn. Ammen«. I kirkebogen (jfr. note 22) trolovelse d. 2de Juni 1746: »At intet er til hinder i det begærte Ægteskab mellem velagte og forfarne ung Karl Anders Pedersøn og Gudslskende pige Anne Catrine Nielsd. caverer vi undertegnede, deres Forældre ... d. 31. maj 1746«.
28. Jfr. den under note 26 anførte skøde- og panteprotokol, hvori skødet er indført under den 25. august 1746.
Blegdam betegner ofteligen engareal eller andet græsareal, hvor vasketøj blev udbredt til solblegning.
29. Kortet findes i Erik Pontoppidan: Danske Atlas, IV (Kbh. 1769). Kortet er vendt, så nord er opad, og Anders Pedersen Schanderups ejendom markeret.
30. LA Viborg D 26-102. Skanderborg Brandretsprotokol 1761-1802. Henholdsvis 1761 den 28. oktober og samme år den 16. november.
31. Jfr. de i note 22 anførte kirkebøger.
32. Jfr. den i note 22 anførte kirkebog 1760-87.
33. RA. Skanderborg Købstads Regnskaber 1761-80. Mandtal 1762-63 og 1765-68.
34. Jfr. den i note 22 anførte kirkebog 1760-87.
35. LA Viborg. B 61 F-30. Auctionsprotokol for det Schanderborgske Rytterdistrikt.
36. Betegnelsen er mig desværre ukendt.
37. Bøje har ikke oplyst om denne periode, men kun anført ham som guldsmed i Århus.
LA Viborg. C. 358-2. Århus Domkirke, Kirkebog 1729-1800.
38. Det tilsvarende forhold blandt registrerede sølvgenstande udført af Joachim Weller, guldsmed i Holstebro 1754-92, skønnes at være ca. 254 skeer af i alt ca. 465 genstande. Nærmere herom i Holstebro Museum: Joachim Weller (1976).
39. S. Fritz: Johan Peter Schibler, guldsmed i Skanderborg 1824-1863, i: Årsskrift for museumsforeningen for Skanderborg og Omegn, SKVÆT, nr. 5, 1972, pag. 2.
40. Århus Smedemestrenes Lavsprtokol 1736-1904 (hos oldermænd): »Anno 1742 5 Febr. - fremkom for Laugets Samtlige Jens Pedersen grofsmed af Schanderborg, som begierede af Laugets Mestre Samptlig at vilde indtræde og begiere sig i Deris amt og Laugs rettighed. Hvilket blev ham og bevilget og tilladt imod betaling derfor til Lauget efter Hans Kgl Mayest. forordning af Dato 23 Decemb. 1681 Dend 2. Articul. Som han da og betalt for Laugets Samling 3 mk, til Lauget 2 Rd, til oldermænd 1 Rd og til de

fattiges Bøsse 1 Rd og om hand i sin tiid skulle ville flytte til Staden at ville bygge og bo, Da haver hand sig med sit Lærebrev at forviise, sit Mesterstykke at giøre og udi ved opførsel sig i hans Mayest. Forordning at rette og forholde«.

På ordentlig maner indføres i lavsprotokollen derefter den lærekontrakt, som »Mester Jens Pedersen grofsmed udi Skanderborg som er en Laugsbroder her udi Lauget« har med Christen Nielsen dateret 6. okt. 1740.

Grovsmed Jens Pedersen døde d. 28.6.1755 og fra skiftet får man indtryk af, at han var »byens grovsmed«. Blandt hans kunder er »Slottet«, generalinde Samitz, oberstinde Brochdorf, major Pultz, provst Höegh, amtsforvalter Justsen, sessionsskriver Lauesen, slotsforvalter Bruhn. Det bør nævnes, at samme skifte indeholder en specificeret registrering af smedeværkstedet med alt dets værktøj.

41. Jfr. S. Fritz: Thomas Nielsen Woldum, guldsmed i Århus 1736–45, i Købstadmuseet »Den gamle By«s Årbog 1971, pag. 70, hvori omtales lavsvelkomsten og dens skilte.
42. Henry Brunn: Danmarks Amtsforgvaltere 1660–1848 (Kbh. 1919): »Skanderborg og Aakjær Amter. 1703–1727 Ulrich Christian Schandorph. (Fuldmægtig ved Amtstuen). 1703 28/5 Amtskriver over Skanderborg og Aakjær Amter. Død 1727, begravet d. 1/4«.
43. Underop Kirkes alterkalk fra 1763, altså 2 år før vor guldsmed dør, er derimod udført af Knud Brandt, guldsmed i Horsens 1737–1778, og forklaringen herpå kan udledes af den graverede oplysning om giveren: »Dette Bæger er Foræret til Underop Kirche af Hr Cancellie-Raad Marcusens Frue paa Rasch d. 1ste Januari 1764«, idet fruhen til Rask hovedgård »handlede« i Horsens og ikke i »amts-købstaden« Skanderborg.
44. S. Fritz: Guldsmed David Andersen Broe, Horsens, nogle bevarede arbejder, i: Århus Stifts Årbøger, bd. 59 (Århus 1966), pag. 105.

ENGLISH SUMMARY

By the registration of the 22 silver objects mentioned in the catalogue and all marked APS in the variants A–E it is proved that these stamps belong to Anders Pedersen Schanderup, goldsmith in Skanderborg 1744–1765.

One of the objects, a beaker dated 1761, belongs to Købstadmuseet »Den gamle By«, Aarhus, and was earlier (C A Bøje: Dansk Guld- og Sølvsmedemærker før 1870. København 1946) attributed to Johan Albertus Schiøtz, goldsmith in Aarhus (November 19th) 1759 – (April 18th) 1760. No works by him are known.

Besides dated church silver in Føvling and Underup churches (catalogue no' 3, 4, and 9) catalogue no. 1, a guild sign belonging to the same museum, has been important for the identification of the goldsmith.

According to the engraving of the sign it has been carried out for the welcome of the guild of blacksmith masters in Aarhus and given to blacksmith Jens Pedersen from Skanderborg because of his admission to the guild in 1743. As there was no guild for the blacksmiths in Skanderborg these had to go to Aarhus. The insignia in the sign were those of a blacksmith: horseshoe, paring knife, hammer, and tongs.

Short data are given about the family of Johan Albertus Schiøtz, who was probably born in Haderslev, and who in 1755 was journeyman with goldsmith Otto Thausen in Aarhus. Schiøtz married a daughter of an Aarhus glazier, who was, however, born in Haderslev. In the marriage there were a girl, married to Frederik Creutzberg, goldsmith in Aarhus 1784–1826, and a boy, who became a parish clerk in Viby near Aarhus.

Anders Pedersen Schanderup, he himself signing A P Schanderup corresponding to his combination of the initial letters APS in the stamps, was possibly born in Skanderborg in 1718 and married in 1746 a daughter of a corporal, who in the same year sold his house in Skanderborg to his son in law. The house is marked on the section of a town map, drawn in 1767.

That the goldsmith has been trusted and has not been poor is seen e.g. by the fact that he was godfather 31 times and his wife 2 times.

In 1765 13th of June the goldsmith died.

The goldsmith carried out his works – like his contemporary colleagues – to order, and the orderer as a rule brought the necessary silver for remelting. As the silver might be of poor quality and maybe not in sufficient quantities, the goldsmith supplied himself with extra silver by buying silver objects at various sales of effects after death – not for selling them as antiquities – but for remelting them. The goldsmith's purchases at auctions from the years 1745–57 have been stated.

The 22 objects of the catalogue are distributed on:

Århus Smedelaugs velkomst. Forgyldt tin. Fanen bærer dateringen 1723. Højde 52,6 cm. Købstadmuseet »Den gamle By«, mus.nr. 1686. Smlgn. fig. 1 på pag. 34.

1 communion vessel
2 patens
1 guild sign
13 beakers (for beer)
3 spoons*)
2 teaspoons

A common character of the beakers is that in the bottom a coin is soldered on – a very good stabilization of a beaker, and as it has been carried through in all beakers it must have been a demand of the goldsmith. As often seen among goldsmiths of that time A P Schanderup has had only one »general model« as a pattern of the cartouches for the initial letters of the beakers: two facing leaf pampres, the sprays of which have been drawn as a ring, which at the bottom has a thin ribbon bow and at the top a drooping leaf motif behind the unbroken ring.

The handle ends of alle the three spoons are altered from originally »trilobate« form to single tongued and rounded end af the handle respectively. Anders Pedersen Schanderup was among the goldsmiths of Skanderborg from 1731 until 1900 the most skilful goldsmith.

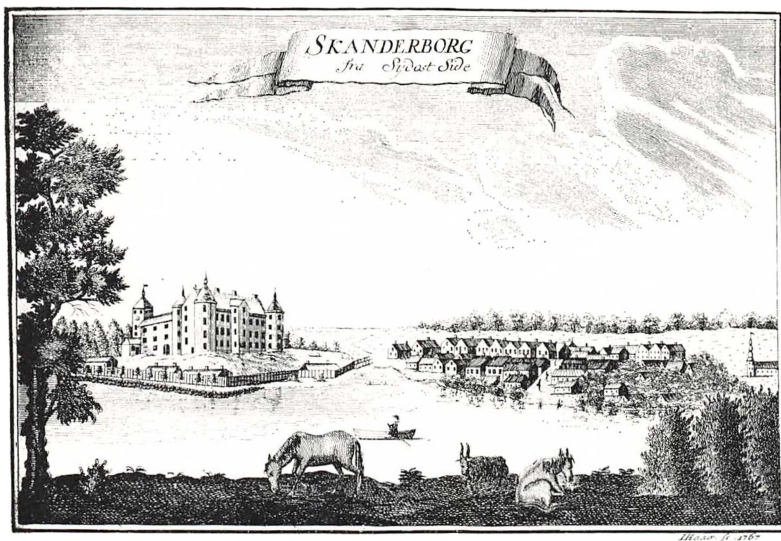
Furthermore is shown a sugar basin on legs and with cover in the rococo style together with its mark. It has been carried out about 1905 by J M Aa Steffensen, goldsmith in København 1902–29. He had specialized in imitations, but unfortunately he was not so honest as to mark with his own stamp, but he used – as here – false stamps drawn in the older way. The stamp is reproduced as a warning.

*) (+1).

Min tak til årbogens redaktion, til ejerne af de registrerede genstande, Landsarkivet for Nørrejylland, de lokalhistoriske arkiver i Århus og Skanderborg, Arne Bruun Rasmussens kunstauktioner samt Statens humanistiske Forskningsråd.

Tak til tegner Preben Gross for vel udførte tegninger af stempellerne, og til Inger Hannestad for oversættelsen af resumeet til engelsk.

Mest af alle skylder jeg dog lektor C. A. Bøje; jo mere man arbejder med enkeltheder i hans store registrant – således som i nærværende artikel – jo mere forekommer det ufatteligt, at han ene mand og i en høj alder formåede at frembringe dette store værk, som til sene tider vil være fundamentet, som dansk sølvforskning bygger videre på.

OM SKANDERBORG

Byen bestaar af een stor *Gade*, *Strædet* til *Lille-Gade*, og *Lille-Gade*. Her afbrændte 1746 sytten Gaarde, som nu igien ere opbygte. Og bestaaer Byen i alt af 98. Gaarde og Huse, assecurerede i Brandcassen for 32560. Rdlr. Husene ere alle af Muur og Bindingsverk, een Etage, fire gamle undtagne, som ere 2. Stokverk høie. Generalinde *Sannitzes* Gaard er nye opbyggt og anseelig

Indbyggerne udgjør 126. Familier af 346. Siæle over 12. Aar, foruden Rytterne, som her har deres *Qvarteer*. Indvaanerne bestaae af, Amtmanden, som boer paa Slottet, Slots-Forvalteren, som er Kongelig Gartner, og boer i en aparte Bygning neden for Slottet, Ober-Førsteren, Amtsforvalteren, Birkedommeren og Skriveren, Presterne, nogle forneme Familier og Enker, 6. Kiøbmænd, 55. Handverksmestere, 9. Dagleiere, Resten Fattige og gamle Folk, derforuden 4. Officerer, indquarterede i Byen, og en Esquadron Ryttere i Baraqverne og de Kongelige Stalde.

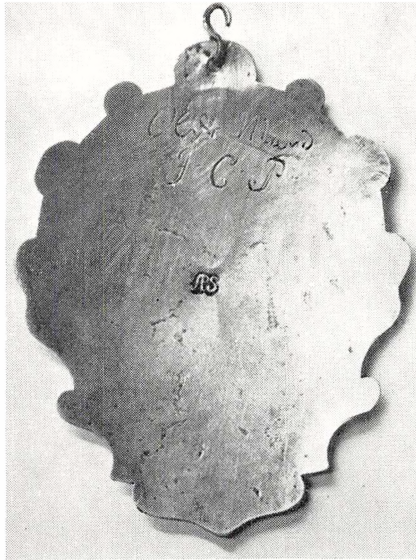
(Erich Pontoppidan: Den Danske Atlas, Tom. IV (Kbh. 1767), pag. 190–191).

Byens *Handel* er ikkun ringe, siden den er en Land-Stad, som ingen Seglads har, og Varerne maae føres til Vogns fra Søestæderne Aarhus og Horsens. Men den meste Næring bestaaer i Øl- og Brændevins-Sal. Fiskeriet af de mange

omliggende ferske og fiskerige Søer kunde være en god Hielp for Indvaanerne, dersom det ikke var blevet forsømt af dem, som har haft Søerne i Forpagtning. Nogle af de Gaarde, som ere bygte paa 50. til 60. Aar, og tilforn laae uden Byens Port, maae betale Matricul-Skat af Grund og Haver. De samme og nogle flere betale og Grundskat af den Grund deres Huse staae paa . . .

Her er en *Strømpe-Fabrik*, oprettet af *Kausk*. Endnu tvende som har lært hos ham, *Christen Wissing* og *Jens Mortensen*, fabrikere og Strømper i Fellesskab.

(Erich Pontoppidan: Den Danske Atlas, Tom. IV (Kbh. 1767), pag. 192–193).

Særtryk fra Købstadmuseet »Den gamle By«s årbog 1976